

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ТЕОРЕТИЧНІ Й ПРАГМАТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять
з навчальної дисципліни підготовки докторів філософії
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»**

2016 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО:
кафедрою управління фінансовими послугами,
протокол №9 від 28.03.2016 р.

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Метою проведення практичних занять з навчальної дисципліни «Теоретичні й прагматичні проблеми розвитку страхування» є послідовне формування у здобувачів компетентностей з розв'язання прагматичних проблем розвитку страхування.

У ході практичних занять здобувач набуває професійних компетентностей та практичних навичок роботи з вирішення прикладних задач професійної діяльності.

Відповідно до програми навчальної дисципліни «Теоретичні й прагматичні проблеми розвитку страхування» на практичні заняття відводиться 20 год. навчального часу.

Практичні заняття з навчальної дисципліни «Теоретичні й прагматичні проблеми розвитку страхування» проводяться у аудиторіях для практичних занять Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

За результатами вивчення навчальної дисципліни здобувачі отримують такі навички:

- визначати концептуальні засади забезпечення розвитку страхування;
- проводити оцінку основних ризиків діяльності страхових компаній;
- здійснювати оцінку фінансової стійкості страхових компаній;
- проводити стандартизацію у сфері управління ризиками страховика;
- здійснювати діагностичний моніторинг та стрес-тестування у страховій діяльності.

Ступінь опанування навик, отриманих на практичних заняттях, перевіряється за результатами написання письмових контрольних робіт.

2. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Завдання для практичних занять, які передбачені навчальним планом і програмою навчальної дисципліни для засвоєння теоретичних знань і практичних навичок, наведені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Перелік тем та завдань для практичних занять

№ з/п	Назва теми	Компетентності, які забезпечуються	Програмні питання і завдання	Кількість годин	Необхідне ПЗ*	Література
Змістовий модуль I. Теоретико-методичні основи забезпечення розвитку страхування						
1.	Тема 1. Концептуальні засади забезпечення розвитку страхування	Здатність розв'язувати системні теоретичні проблеми в галузі страхування				Основна:[1-5]. Додаткова:[6-29] Інтернет [30-54]

№ з/п	Назва теми	Компетентності, які забезпечуються	Програмні питання і завдання	Кількість годин	Необхідне ПЗ*	Література
2.	Тема 2. Характеристика основних ризиків діяльності страховика	Здатність розв'язувати соціально значущі системні проблеми з регулювання розвитку страхових послуг	ЗПЗ1	10	–	Основна:[1-5]. Додаткова:[6-29] Інтернет [30-54]
3.	Тема 3. Методичні підходи до оцінювання фінансової стійкості страхових компаній	Здатність розв'язувати значущі системні проблеми з управління розвитком страхової компанії				Основна:[1-5]. Додаткова:[6-29] Інтернет [30-54]
Разом за змістовим модулем I						
Змістовий модуль II. Інструментарій забезпечення розвитку страхування						
4.	Тема 1. Характеристика підходів до формування інструментів забезпечення розвитку страхування	Здатність розв'язувати системні теоретичні проблеми в галузі страхування	ЗПЗ2	10	–	Основна:[1-5]. Додаткова:[6-29] Інтернет [30-54]
5.	Тема 2. Стандартизація у сфері управління ризиками страховика	Здатність розв'язувати соціально значущі системні проблеми з регулювання розвитку страхових послуг				Основна:[1-5]. Додаткова:[6-29] Інтернет [30-54]
6.	Тема 3. Діагностичний моніторинг та стрес-тестування у страхової діяльності	Здатність розв'язувати значущі системні проблеми з управління розвитком страхової компанії				Основна:[1-5]. Додаткова:[6-29] Інтернет [30-54]
Разом за змістовим модулем II						
Разом за навчальною дисципліною						

*ПЗ – програмне забезпечення

3. ТИПОВИЙ ПРИКЛАД ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття № 1

Побудова моделі пріоритетності вирішення проблем розвитку страхування в Україні

Завдання: Ознайомтеся з офіційними документами (програмами, концепціями, стратегіями), що визначають засади розвитку національного страхового ринку у найближчі 5-10 років. За результатами розгляду документів сформулюйте завдання, вирішення яких дозволить подолати проблеми страхування в Україні. Побудуйте ієрархічну модель вирішення проблем із застосуванням методу структурування елементів системи.

Мета заняття: сформувати у здобувачів навички декомпозиції системної проблеми на більш прості складові, побудови їх ієрархічної структури та визначення напрямів вирішення проблеми за розробленою ієрархією.

Основні теоретичні відомості: Будь-яка проблема являє собою складний об'єкт, що має ієрархічну структуру. Під час аналізу такого об'єкта дослідник, звичайно, стикається зі складною системою взаємодії компонентів проблеми, які потрібно проаналізувати. Побудову ієрархічну структуру завдань доцільно здійснювати за допомогою методу структурування елементів системи. Вибір даного методу обґрунтовується його оптимальністю для розв'язання завдань з побудови моделей з бінарними зв'язками елементів. Цей метод дозволяє представити елементи у вигляді певної системи (графу), в якій вони згруповані у незалежні підмножини (рівні). Використання методу структурування елементів системи передбачає, що спочатку кожний елемент розглядається окремо, а процес об'єднання здійснюється послідовно.

Приклад. Із застосуванням методу структурування елементів системи побудуйте модель пріоритетності розв'язання проблем запровадження нагляду на основі оцінки ризиків на страховому ринку України.

Хід роботи.

1. За результатами аналізу регулювання страхової діяльності в Україні відокремлено проблеми, які заважають запровадженню нагляду на основі ризиків на страховому ринку України (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Проблема запровадження нагляду на основі ризиків на страховому ринку України

Порядковий номер	Завдання
1	2
1	Відсутність концептуальних основ побудови систем ризик-менеджменту, загальних принципів та стандартів ідентифікації та оцінки ризиків діяльності страховиків
2	Відсутність рекомендацій для страховиків щодо управління окремими ризиками діяльності (кредитним, валютним, процентним та іншими), щодо управління капіталом, ліквідністю, портфелем цінних паперів, щодо розробки продуктів, ціноутворення з врахуванням ризиків тощо

1	2
3	Недостатність інформації у формах звітності страховиків для якісного моніторингу ризиків страхових компаній, відсутність чітких правил заповнення звітності, невідповідність структури звітів для відображення основних показників страхової діяльності
4	Проблемність моніторингу стійкості страховиків, відсутність моніторингу стійкості страхового ринку та ризиків діяльності страхових компаній
5	Відсутність у Держфінпослуг методик оцінювання якості операційної діяльності компанії, внутрішнього контролю, стратегії розвитку, бізнес-планування, управління ризиками, процесу корпоративного управління, роботи афілійованих компаній страховика
6	Невідповідність законодавства практиці пруденційного регулювання (нерозвиненість пруденційних норм, правил та вимог, зокрема необов'язковість вимог до функціонування систем управління ризиками і внутрішнього контролю у страхових компаніях, відсутність нормативних показників, зважених на ризик, вимог про наявність задокументованих стратегій страховика, вимог до ліквідності, мінімальних стандартів розкриття інформації, стандартів обліку та аудиту)
7	Невідповідність правил проведення перевірок і інспекцій, які зосереджуються на контролі за дотриманням вимог, а не на сферах, які потенційно можуть спричинити серйозні фінансові проблеми страховику
8	Відсутність у страховиків стимулів та розуміння необхідності управління ризиками діяльності
9	Нерозвиненість практики управління ризиками, відсутність оцінок страховиків щодо реального рівня ризику власної діяльності

2. На наступному етапі систему відносин між проблемами, які заважають запровадженню пруденційного нагляду на основі оцінки ризиків, подано у вигляді графу (рис. 3.1). Форма відносин елементів системи відображається стрілками. Напрямок стрілки вказує на проблему, що залежить від іншої, з якої стрілка виходить.

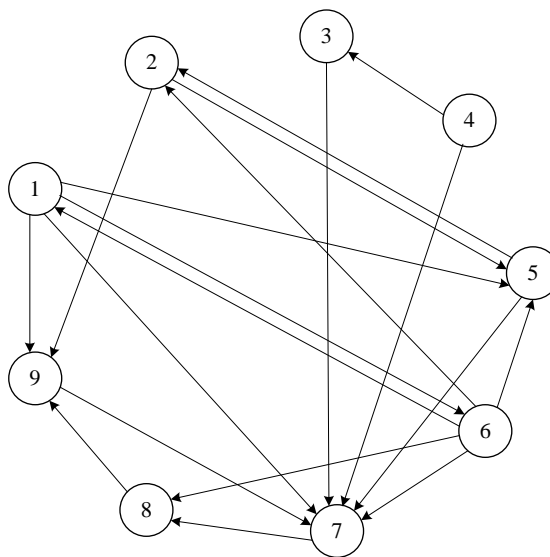

Рис. 3.1. Відношення між проблемами запровадження нагляду на основі ризиків

3. Із застосуванням методу структурування елементів системи можна побудувати ієрархічну структуру розв'язання проблем. На основі графу (рис. 3.1) будується бінарна матриця досяжності (табл. 3.2), заповнення якої відбувається по рядках (зліва направо). Значення елемента матриці формується за правилом:

$$d_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо з } i \text{ можна потрапити до } j \\ 0, & \text{у протилежному випадку.} \end{cases}, \quad 3.1$$

Таблиця 3.2

Матриця досяжності

i \ j	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	1	1	0	0	1	1	1	1	1
2	0	1	0	0	1	0	1	1	1
3	0	0	1	0	0	0	1	1	1
4	0	0	1	1	0	0	1	1	1
5	0	1	0	0	1	0	1	1	1
6	1	1	0	0	1	1	1	1	1
7	0	0	0	0	0	0	1	1	1
8	0	0	0	0	0	0	1	1	1
9	0	0	0	0	0	0	1	1	1

4. Наявність матриці досяжності дає змогу розподілити всі елементи за рівнями ієрархії. Для цього елементи розподіляють на досяжні та ті, що передують. Досяжний елемент h_i з елемента h_j є той, з якого існує в графі (рис. 3.1) шлях від h_j до h_i . Підмножина досяжних елементів позначається як $R(h_i)$, підмножина елементів, що передують, – $A(h_i)$.

Для визначення першого рівня ієрархії формуються підмножини $R(h_i)$, $A(h_i)$ та логічне перетинання двох підмножин $R(h_i) \cap A(h_i)$. Перший рівень ієрархії в системі буде той, для яких виконується умова:

$$A(h_i) = R(h_i) \cap A(h_i), \quad 3.2$$

В результаті побудови матриці досяжності (табл. 3.2) визначені елементи $R(h_i)$, $A(h_i)$, $R(h_i) \cap A(h_i)$, які наведені в табл. 3.3. Виконання умови рівності $A(h_i)$ та перетинання підмножин $R(h_i) \cap A(h_i)$ позначено в табл. 3.3. кольором.

Таблиця 3.3

Перша ітерація аналізу залежності проблем

h_i	$R(h_i)$	$A(h_i)$	$R(h_i) \cap A(h_i)$
1	2	3	4
1	1,2,5,6,7,8,9	1,6	1,6
2	2,5,7,8,9	1,2,5,6	2,5
3	3,7,8,9	3,4	3
4	3,4,7,8,9	4	4

Продовження табл. 3.3

1	2	3	4
5	2,5,7,8,9	1,2,5,6	2,5
6	1,2,5,6,7,8,9	1,6	1,6
7	7,8,9	1,2,3,4,5,6,7,8,9	7,8,9
8	7,8,9	1,2,3,4,5,6,7,8,9	7,8,9
9	7,8,9	1,2,3,4,5,6,7,8,9	7,8,9

Перша ітерація дозволила виділити перший рівень ієрархічної моделі, якими є елементи 1, 4, 6. Вони вилучаються з таблиці для наступних ітерацій. Результат другої ітерації наведений в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Друга ітерація аналізу залежності проблем

hi	R(hi)	A(hi)	$R(hi) \cap A(hi)$
2	2,5,7,8,9	2,5	2,5
3	3,7,8,9	3	3
5	2,5,7,8,9	2,5	2,5
7	7,8,9	2,3,5,7,8,9	7,8,9
8	7,8,9	2,3,5,7,8,9	7,8,9
9	7,8,9	2,3,5,7,8,9	7,8,9

5. Отриманий результат побудови ієрархії є таким: I рівень – 1, 4, 6 елементи; II рівень – 2, 3, 5 елементи; III рівень – 7, 8, 9 елементи. Модель пріоритетності вирішення проблем запровадження нагляду на основі оцінки ризиків наведена на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Модель пріоритетності розв'язання проблем запровадження нагляду на основі оцінки ризиків (ієрархічна структура залежності проблем)

Очікуваний результат виконання завдання: побудована модель пріоритетності вирішення проблем розвитку страхування в Україні.

Практичне заняття № 2 Здійснення стрес-тестування діяльності страхових компаній

Завдання: на підставі даних фінансової звітності страхових компаній А та Б (табл. 3.5 та табл. 3.6) провести стрес-тестування достатності їх капіталу з урахуванням вимог Директиви Solvency II та Розпорядження Нацкомфінпослуг №484 від 13.02.2014 року.

Таблиця 3.5

Показники страхової діяльності та діяльності з перестраховання

Вид страхування	Страховик А				Страховик Б			
	Валові страхові премії, тис. грн.	Страхові резерви, тис. грн.	Рівень перестраховування, %	Рівень виплат, %	Валові страхові премії, тис. грн.	Страхові резерви, тис. грн.	Рівень перестраховування, %	Рівень виплат, %
Добровільне медичне страхування	241 069,0	90 400,9	0,00	67,78	155 336,4	58251,2	0,00	75,81
Добровільне страхування на випадок хвороби	545,7	204,6	0,00	12,66	3 942,5	1478,4	13,17	62,39
Страхування від нещасних випадків	–	–	–	–	15 038,5	5639,4	6,45	19,18
Страхування медичних витрат	17 525,6	6572,1	0,00	20,13	7 269,7	2726,1	0,00	106,28
КАСКО	97 500,7	36 562,8	1,03	49,37	415 395,9	155773,5	25,52	48,25
ОСЦВВТЗ	242 588,7	90 970,8	0,00	33,04	157 077,7	58904,1	0,00	42,67
ДСЦВВТЗ	5 299,5	1 987,3	5,42	24,08	8 650,9	3244,1	5,17	27,41
Страхування вантажів та багажу	7 161,0	2 685,4	58,49	2,4	9 592,4	3597,2	3,97	5,75
Добровільне страхування майна	48 883,4	18 331,3	69,36	139,18	49 307,6	18490,4	17,06	10,75
Добровільне страхування від вогню та стихійних явищ	–	–	–	–	49 131,7	18424,4	15,63	15,90
Обов'язкове страхування цивільної авіації	–	–	–	–	95 363,1	35761,2	75,11	0,00
Добровільне страхування водного транспорту	–	–	–	–	3 678,0	1379,3	12,60	0,47
Разом	660 573,6	247 715,1	5,96	55,22	969 784,4	363669,2	20,26	42,72

Таблиця 3.6

Показники діяльності страхових компаній (витяг з балансів)

Показник	Значення для страхових компаній, тис. грн.:	
	А	Б
Баланс	955180	969314
Необоротні активи	275271	211589
Нематеріальні активи	6213	9622
Основні засоби	11128	18182
Довгострокові фінансові інвестиції	207061	68840
Інші необоротні активи	50869	114945
Оборотні активи	679909	757725
Дебіторська заборгованість	110212	64250
Поточні фінансові інвестиції	72000	506943
Готівка	38	18
Рахунки в банках	489136	64288
Частка перестраховика у страхових резервах	7500	122226
Інші оборотні активи	1023	–
Власний капітал	419348	360306
Зареєстрований (пайовий) капітал	79541	155480
Капітал у дооцінках	3666	5354
Додатковий капітал	507313	35787
Резервний капітал	468	–
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-256928	163685
Інші резерви	85288	–
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	274362	463417
Страхові резерви	266038	463417
Поточні зобов'язання і забезпечення	261470	145591

Мета заняття: сформувати у здобувачів навички оцінки ризиків та проведення стрес-тестування діяльності страховиків.

Основні теоретичні відомості: Невід'ємною частиною ризик-менеджменту в системі пруденційного нагляду фінансових установ, і, в першу чергу, страхових компаній, є стрес-тестування. В Україні на даний момент практика застосування цього інструмента є недостатньою для проведення аналізу, а пропозиції Нацкомфінпослуг стосовно даного питання мають рекомендаційний характер. У той же час, тенденції розвитку ринку дозволяють очікувати широкого розповсюдження стрес-тестування. Одним з аналітичних інструментів, що використовуються для забезпечення оцінювання потенційних втрат фінансових установ у випадку можливих спадів в економіці є стрес-тестування. Воно отримало широке розповсюдження в міжнародній фінансовій практиці.

Нацкомфінпослуг визначає стрес-тестування як тестування чутливості або сценарне тестування з метою оцінки готовності страховика до можливих кризових ситуацій. Тестування чутливості – оцінювання впливу на

фінансовий стан страховика стресових ситуацій, що характеризуються одним фактором ризику або декількома близько пов'язаними між собою факторами ризику, вплив яких може розглядатись як одне ціле. Сценарне тестування – оцінювання впливу на фінансовий стан страховика стресових ситуацій, що розвиваються за історичним та/або гіпотетичним сценарієм.

Хід роботи.

1. Для здійснення стрес-тестування достатності капіталу використовуються такі терміни та позначення:

CAR – коефіцієнт достатності капіталу;

BK – власний капітал страхової компанії;

SCR_{mkt} – необхідний капітал для покриття ринкового ризику;

SCR_{def} – необхідний капітал для покриття ризику дефолту контрагентів;

SCR_{nl} – необхідний капітал для покриття страхового ризику за видами страхування іншими, ніж страхування життя та здоров'я;

SCR_{health} – необхідний капітал для покриття ризику страхування здоров'я;

SCR_{Op} – необхідний капітал для покриття операційного ризику;

ΔCAR^i – різниця між величиною коефіцієнта достатності капіталу відповідно до звітних даних страховика та величиною коефіцієнта достатності капіталу, оціненого згідно з припущенням, що описує і-ту стресову подію;

CAR^i – величина коефіцієнта достатності капіталу, оцінена згідно з припущенням, що описує і-ту стресову подію

2. Коефіцієнт достатності капіталу страхової компанії відповідно до вимог Директиви Solvency II розраховується за формулою:

$$CAR = \frac{BK}{SCR} \cdot 100\%, \quad (3.3)$$

3. Загальний розмір SCR за усіма видами ризиків визначається за формулою:

$$SCR = BSCR + SCR_{Op} = \sqrt{\text{Corr}_{ji} \cdot SCR_j \cdot SCR_i} + SCR_{Op}, \quad (3.4)$$

де BSCR – базовий необхідний капітал платоспроможності;

Corr_{ji} – попарні коефіцієнти кореляції [Ошибка! Источник ссылки не найден.];

i – рядки кореляційної матриці [Ошибка! Источник ссылки не найден.];

j – колонки кореляційної матриці [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Головним ризиком, який враховується при розрахунку базового рівня капіталу, необхідного для підтримки та розвитку бізнесу, є страховий ризик. Дана категорія відображає можливі втрати компанії, пов'язані зі структурою

страхового портфелю, і вимірюється на основі коливань збитковості за окремими класами страхування, якими займається страхова компанія.

Відповідно до останніх матеріалів кількісного вивчення ймовірних наслідків введення Solvency II (QIS5), необхідні розміри капіталу для покриття ризику страхування здоров'я та ризику страхування іншого, ніж страхування здоров'я визначаються за формулами:

$$SCR_{nl} = 3 \cdot \sigma \cdot V; \quad SCR_{health} = 3 \cdot \sigma \cdot V, \quad (3.5)$$

де σ – комбінований показник середньоквадратичного відхилення;
 V – сума чистих страхових премій та резервів, тис. грн.

Комбінований показник середньоквадратичного відхилення має наступний вигляд:

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{V^2} \cdot \sum \text{Corr}_{(lob)_{ji}} \cdot \sigma_{(pr;res)_j} \cdot \sigma_{(pr;res)_i} \cdot V_{(pr;res)_j} \cdot V_{(pr;res)_i}}, \quad (3.6)$$

де $\text{Corr}_{(lob)_{ji}}$ – попарні коефіцієнти кореляції, визначені на основі даних кореляційної матриці [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**];

$\sigma_{(pr;res)}$ – показник середньоквадратичного відхилення для ризику премій та резервів;

$V_{(pr;res)}$ – сума чистих страхових премій та резервів, тис. грн.;

i – рядки кореляційної матриці [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**];

j – колонки кореляційної матриці [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Середньоквадратичне відхилення для ризику премій та резервів розраховується за формулою [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]:

$$\sigma_{(pr;res)} = \frac{\sqrt{(\sigma_{(pr)} \cdot V_{(pr)})^2 + 2 \cdot \alpha \cdot \sigma_{(pr)} \cdot \sigma_{(res)} \cdot V_{(pr)} \cdot V_{(res)} + (\sigma_{(res)} \cdot V_{(res)})^2}}{V_{(pr)} + V_{(res)}}, \quad (3.7)$$

де α – коефіцієнт кореляції ($\alpha = 0,5$);

$\sigma_{(pr)}$ – середньоквадратичне відхилення ризику премій;

$\sigma_{(res)}$ – середньоквадратичного відхилення ризику резервів;

$V_{(pr)}$ – обсяг чистих страхових премій, тис. грн.;

$V_{(res)}$ – обсяг чистих страхових резервів, тис. грн.

При оцінці можливих втрат страхової компанії у разі змін ринкової кон'юнктури береться до уваги структура активів та зобов'язань. Враховуючи обмеженість публічної інформації, щодо напрямів інвестування коштів страхових компаній, у роботі використано спрощену формулу для оцінки

ринкового ризику:

$$SCR_{mkt} = k_{\gamma} \cdot \bar{\sigma}_{mkt} = k_{\gamma} \cdot \sqrt{\sum A_j^2 \cdot \sigma_{(mkt)j}^2}, \quad (3.8)$$

де k_{γ} – критична точка розподілу Стюдента при заданій надійності γ та односторонній критичній області ($k_{0,995} = 2,58$);

A_j – балансова вартість активу j -го типу, тис. грн.;

$\sigma_{(mkt)j}$ – середньоквадратичне відхилення за j -м активом (табл. 3.7).

Таблиця 3.7.

Ризикові коефіцієнти для розрахунку необхідного капіталу для покриття ринкового ризику

Показник	Основні засоби	Довгострокові інвестиції	Поточні інвестиції	Грошові засоби	Інші активи
$\sigma_{(mkt)j}$	0,13	0,17	0,007	0,00	0,3

Ризик дефолту контрагентів відображає ризик ненадходження грошового потоку, пов'язаного з визначеним активом або дебіторською заборгованістю. Найбільш суттєвою складовою даного показника, є ризик непогашення частки перестраховика у страхових виплатах. Ризик дефолту контрагентів розраховується за формулою 3.9.

$$SCR_{def} = k_{\gamma} \cdot \bar{\sigma}_{def} \cdot P_{per} = k_{\gamma} \cdot 0,2382 \cdot P_{per}, \quad (3.9)$$

де P_{per} – сума премій передана перестраховикам, тис. грн.

Для визначення SCR_{def} кожному перестраховику, який здійснює свою діяльність на території ЄС, присвоюється бал ω , який відповідає його рейтингу. Дана оцінка змінюється у межах від 0 до 1.

Необхідний капітал для покриття операційного ризику розраховується за формулою 3.10.

$$SCR_{op} = \min(0,3 \cdot BSCR; 0,03 \cdot P_{val}), \quad (3.10)$$

де P_{val} - обсяг валових страхових премій, тис. грн.

4. Результати визначення впливу стресів на достатність капіталу страхових компаній заносяться до табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Стресова подія	ΔCAR^*
1	2
Зменшення на 30% ринкової вартості акцій, які перебувають у лістингу на	

фондовій біржі, що включені до складу активів балансу	
Зменшення на 40% ринкової вартості акцій, які не перебувають у лістингу, що включені до складу активів балансу	
Зниження на 10% цін на облігації підприємств, що включені до складу активів балансу	

Продовження табл. 3.8

1	2
Підвищення обмінного курсу іноземних валют відносно гривні на 25%	
Зниження обмінного курсу іноземних валют відносно гривні на 25%	
Зниження ринкових цін на нерухомість на 25%	
Збільшення загальної суми виплат за обов'язковим страхуванням цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів страхування на 30% (для страховиків, що здійснюють таке страхування)	
Збільшення загальної суми виплат за медичним страхуванням (безперервним страхуванням здоров'я) на 40% (для страховиків, що здійснюють таке страхування)	
Збільшення витрат, пов'язаних з обслуговуванням договорів медичного страхування (безперервного страхування здоров'я), на 10% (для страховиків, що здійснюють таке страхування)	

$$* \Delta \text{CAR}^i = \text{CAR}^i - \text{CAR}$$

Очікуваний результат виконання завдання: визначення впливу ризиків на діяльність страхової компанії.

4. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Виконання кожного завдання для практичних занять у вигляді письмової контрольної роботи оцінюється відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця» в межах 20 балів відповідно до табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Критерії оцінювання письмової контрольної роботи

Кількість балів, що отримує здобувач	Відповідність вирішення завдання зазначеному опису
0	Завдання не вирішено зовсім або вирішено концептуально не правильно
1-5	При розв'язанні завдання припущені помилки, але загальний підхід до вирішення завдання свідчить про володіння студентом мінімальним рівнем знань з поданого матеріалу
6-10	Вирішення завдання містить певну кількість вірно проведених розрахунково-аналітичних процедур, але їх кількість не можна вважати достатньою
10-15	Завдання вирішено правильно, використані достатня кількість засобів для досягнення мети (як розрахункові так і аналітичні), але отримані дані не взаємоув'язані, загальний висновок обґрунтований не повністю
15-20	Завдання вирішено правильно.

Оскільки передбачено виконання двох письмових контрольних робіт (за кожним модулем), здобувач за опанування практичної складової дисципліни може отримати 40 балів. Розподіл балів за виконання письмових контрольних робіт у межах тем змістових модулів навчальної дисципліни наведено в табл. 4.2.

Таблиця 4.2

Розподіл балів за завданнями та змістовними модулями

Завдання для практичних занять	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Сума балів
	ЗПЗ - 1	ЗПЗ - 2	
Максимальна кількість балів	20	20	40

де ЗПЗ – завдання для практичних занять.

5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

5.1. Основна

1. Пруденційний нагляд у сфері страхування: монографія / Н. М. Внукова, О. В. Корват, Н. С. Опешко. – Х.: Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 259 с.

2. Розвиток ринків фінансових послуг в умовах європейської інтеграції: монографія / наук. ред. та кер. кол. авт. д-р екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Харків : ТО Ексклюзив, 2014. – 218 с.

3. Розвиток системи управління ризиками ринку фінансових послуг: монографія / наук. ред. та кер. кол. авт. док. екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Харків: ТО Ексклюзив, 2014. – 191 с.

4. Управління розвитком ринків фінансових послуг: монографія / наук. ред. та кер. кол. авт. д-р екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Харків: АдВА, 2009. – 196 с.

5. Формування системи довіри та захисту прав споживачів фінансових послуг: монографія / наук. ред. та кер. кол. авт. докт. екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Харків: АдВА, 2010. – 188 с.

5.2. Додаткова

6. Базилевич В. Д. Страхування : підручник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Р. В. Пікус ; за заг. ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.

7. Ротова Т. А. Страхування : навч. посібн. / Т. А. Ротова. – К. : КНТЕУ, 2006. – 400 с.

8. Смоляк В. А. Страхування : навч. посібн. / В. А. Смоляк, Є. Ю. Кузькін. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2007. – 272 с.
9. Страхування : підручник / С. С. Осадець, Т. М. Артюх, В. Л. Бабко та ін. ; за заг. ред. С. С. Осадця. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
10. Страхування: теорія та практика : навч.-метод. посібн. / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко та ін. ; за заг. ред. Н. М. Внукової. – Х. : Бурун Книга, 2009. – 656 с.
11. Базельський Комітет. Кредитні рейтинги та додаткові джерела інформації про кредитоспроможність // Фінансовий ринок України. – 2006. – № 5. – С. 34–37.
12. Баклаженко С. Страхова система України / С. Баклаженко // Страхова справа. – 2006. – № 3. – С. 54–58.
13. Белянкін Г. А. Платежеспособність страхової компанії / Г. А. Белянкін // Фінанси. – 2006. – № 5. – С. 45–49.
14. Внукова Н. Н. Кредитно-рейтингова оцінка страховщиків / Н. Н. Внукова, Н. І. Притула // Страхування в Білорусі. – 2008. – № 2 (63). – С. 11–14.
15. Вовчак О. Д. Страхування : навч. посібн. / О. Д. Вовчак. – Л. : Новий Світ-2000, 2004. – 480 с.
16. Временко Л. В. Регулювання страхової діяльності – взгляд страховщиків / Л. В. Временко, Д. Кондратенко // Insurance TOP. – 2005. – № 4(12). – С. 8–10.
17. Кінаш О. М. Основи актуарних розрахунків : навч.-метод. посібн. / О. М. Кінаш, В. М. Сороківський, М. В. Папка (Сороківська). – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 188 с.
18. Ковтун І. О. Основи актуарних розрахунків : навч. посібн. / І. О. Ковтун, М. П. Денисенко, В. Г. Кабанов – К. : ВД «Професіонал», 2008. – 480 с.
19. Козьменко О. В. Актуарні розрахунки : навч. посібн. / О. В. Козьменко, О. В. Кузьменко. – Суми : Університетська книга, 2011. – 224 с.
20. Корнилов І. А. Основи страхової математики : учебн. пособие для вузов / І. А. Корнилов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 400 с.
21. Орланюк-Малицька Л. А. Платежеспособність страхової організації / Л. А. Орланюк-Малицька. – М. : АНКІЛ, 2007. – 280 с.
22. Основи фінансового моніторингу фінансових послуг : навч. посібн. / Н. М. Внукова, Н. В. Кузьминчук, В. А. Смоляк та ін. ; за заг. ред. Н. М. Внукової. – К. : КНТ, 2008. – 136 с.
23. Страхова справа. Інтегрований навчальний комплекс : підручник. Автоматизована система навчання на CD та Інтер-нет-портал: У 2 кн. / В. Т. Александров, О. М. Бандурка, О. І. Ворона та ін. – Кн. 1 : Страхування. Страхові послуги. – К. : НВП "АВТ", 2003. – 640 с.
24. Ткаченко Н. В. Досвід оцінювання міжнародними рейтинговими агентствами фінансової стійкості страховиків / Н. В. Ткаченко // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 1. – С. 69–83.

25.Ткаченко Н. В. Новітні підходи до оцінки платоспроможності страхових компаній в рамках Solvency II / Н. В. Ткаченко // Банківська справа. – 2010. – № 4. – С. 62–71.

26.Ткаченко Н. В. Рейтинг фінансової стійкості страхових компаній та основні підходи до його класифікації / Н. В. Ткаченко // Світ фінансів. – 2009. – №4 (21) – С. 182–190.

27.Управління розвитком ринків фінансових послуг: монографія / Н. М. Внукова, В. А. Смоляк, Ж. О. Андрійченко [та ін.] ; наук. ред. та кер. кол. авт. д-р екон. наук, проф. Н. М. Внукова ; Харківський національний економічний ун-т. – Х. : АдВА, 2009. – 195 с.

28. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку : монографія / В. М. Фурман. – К. : Наукова думка, 2006. – 334 с.

29. Шумелда Я. Страхування : навч. посібн. / Я. Шумелда. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Тернопіль : Джура, 2006. – 497 с.

5.3. Ресурси Інтернет

30. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

31. История и аналитика страхового рынка Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // www.forINSURER.com.

32. Огляд страхового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/strahoviy-rinok.html>.

33. Офіційний веб-сайт Ліги страхових організацій України. – Режим доступу : <http://uainsur.com>.

34. Офіційний веб-сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу : www.nfp.gov.ua.

35. Офіційний веб-сайт Української федерації убезпечення. – Режим доступу : <http://www.ufu.org.ua>.

36. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

37. Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті: Постанова КМУ від 14.08.1996 р. № 959 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-96-п>.

38. Положення про порядок провадження діяльності страховими посередниками : Постанова КМУ від 18.12.1996 р. № 1523 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1523-96-п>.

39. Положення про порядок формування, розміщення та обліку страхових резервів з видів страхування, інших, ніж страхування життя : Наказ Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю від 24.05.1997 р. № 41

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0221-97>.

40. Порядок і правила проведення обов'язкового страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків під час перевезення небезпечних вантажів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2002 р. № 733 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/733-2002-p/print1374846825090110>.

41. Порядок і правила проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяна третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 402 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/402-2002-%D0%BF>.

42. Порядок складання звітних даних страховиків : Розпорядження Держфінпослуг України від 03.02.2004 р. № 39 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/217.html>.

43. Правила розміщення страхових резервів зі страхування життя : Розпорядження Держфінпослуг України від 26.11.2004 р. № 2875 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1626-04>.

44. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

45. Про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.1993 р. № 155 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/155-93-p>.

46. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 01.07.2004 р. № 1961-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>.

47. Про страхування : Закон України від 07.03.96 № 86/96-ВР (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.

48. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

49. Рекомендації щодо аналізу діяльності страховиків : Розпорядження Держфінпослуг від 17.03.2005 р. № 3755 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/files/RK-3775.pdf>.

50. Фориншурер – страхование в Украине [Электронный ресурс]. –

Режим доступа : <http://forinsurer.com>.

51. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

52. Insurance Top [Electronic resource]. – Mode of access : <http://insurancetop.com>.

53. Sigma insurance research [Electronic resource] / Swiss Re. – Mode of access : <http://www.swissre.com/sigma>.

54. The Human Mortality Database [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.mortality.org>.